

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การต่อสู้ดิ้นรนของการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดเชียงใหม่
จากอิทธิพลของระบอบการข้าวพาณิชย์

ผู้เขียน นางสาวธัญภรณ์ เกศน้อย

ปริญญา วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต
(การใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน)

คณะกรรมการที่ปรึกษา รศ.ดร.สมพร ส่งาวังศ์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
อ.ดร.ทิพวรรณ ประภามณฑล อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
อ.ดร.ชูชาติ สันระทรัพย์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บทคัดย่อ

ประเทศไทยได้รับประสบการณ์ผลิตข้าวเชิงพาณิชย์ที่ใช้สารเคมีทางการเกษตรมาเป็นเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา จนกระทั่งเมื่อมีการผลิตข้าวอินทรีย์เกิดขึ้นแต่ยังมีการขยายตัวในขอบเขตที่จำกัด งานวิจัยนี้จึงประยุกต์ใช้มุมมองต่างระดับ ซึ่งเป็นแนวคิดในทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านอย่างยั่งยืนเพื่ออธิบายอุปสรรคของการผลิตข้าวอินทรีย์ ซึ่งเป็นหนึ่งตัวอย่างในการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในสังคมไทย งานวิจัยนี้จะให้คำตอบทางวิชาการที่นอกเหนือไปจากคำอธิบายที่นำเสนอก่อนหน้านี้ซึ่งกล่าวถึงพื้นฐานของการขาดปัจจัยเช่นสถานะเกษตรกร เศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพ ขาดความรู้ ระบบตลาดอินทรีย์ ระบบการจัดการการผลิตที่เหมาะสมและปัญหานิเวศวิทยา แต่เป็นการต่อสู้ที่ได้รับจากผลกระทบของระบอบการผลิตการค้าข้าวที่เข้มแข็งมั่นคงครอบคลุมในระบบการผลิต ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้สามารถอธิบายด้วยแนวคิดมุมมองต่างระดับ ได้อย่างชัดเจนจากความสัมพันธ์และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบอบทางสังคมและเทคนิคของระบอบข้าวการค้าและการทดลองที่เกิดขึ้นใหม่คือระบบผลิตข้าวอินทรีย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบอบการผลิตข้าวที่มีความมั่นคงมานานและมีอิทธิพลที่มากขึ้นยังมีความสามารถในการปรับตัวกับความท้าทายจากการกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม และยังมีผลต่อการพัฒนาของการทดลองใหม่คือระบบผลิตข้าวอินทรีย์ไม่ให้ขยายตัวอีกด้วย ในกระบวนการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยนี้ใช้วิธีการผสมผสาน

ประกอบด้วยการค้นคว้ารวบรวมจากเอกสารทางวิชาการ รายงานวิจัย และการสัมภาษณ์ รวมทั้งข้อมูลทางสถิติจากหน่วยงานต่างๆ ในการวิเคราะห์พัฒนาการของระบบการผลิตข้าวจนเป็นกระแสหลักในเชิงพาณิชย์ รวมทั้งการเกิดของข้าวอินทรีย์ซึ่งเป็นการทดลองใหม่เพื่อให้มีทางออกจากปัญหาการผลิตข้าวเชิงพาณิชย์ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาในเชิงลึกรวมถึงการสังเกตการณ์ในพื้นที่ ในกรณีศึกษาในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการผลิตข้าวอินทรีย์ที่มีคุณภาพแต่ยังมีข้อจำกัดเรื่องการขยายตัว เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลในระดับต่างๆ พบว่าระบบการผลิตข้าวการค้าที่ใช้สารเคมีทางการเกษตรได้กลายเป็นระบบทางสังคมและเทคนิคที่โดดเด่นประกอบด้วยความสัมพันธ์ที่ผสานเชื่อมโยงระหว่างนโยบายของรัฐบาลกับธุรกิจการเกษตร การตลาด การอุตสาหกรรม เทคโนโลยีและวิธีการผลิตการบริโภคของคนไทย นอกจากนี้นโยบายของรัฐที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงกระแสโลก ยังได้สร้างอุปสรรคสำหรับการผลิตข้าวอินทรีย์อีกด้วย ส่วนการพัฒนาของข้าวอินทรีย์ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงกระแสโลกที่ต้องการระบบผลิตอาหารที่ปลอดภัยและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ได้พัฒนาจากความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชน เกษตรกร และผู้นำทางวิชาการที่ต้องการแก้ปัญหาผลกระทบจากการผลิตข้าวเชิงพาณิชย์ในระบบผลิตที่พึ่งพาสารเคมี ผลการศึกษาในโครงการนี้พบว่าหากมีการส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจังเข้มข้น ระบบการผลิตข้าวอินทรีย์อาจประสบความสำเร็จโดยเฉพาะในส่วนของการผลิตและการตลาด แต่การขยายตัวกลับมีน้อยมากเนื่องจากกฎระเบียบข้อบังคับของรัฐบาลและนโยบายที่ไม่สนับสนุนอย่างจริงจัง พร้อมด้วยขาดการสนับสนุนจากภาครัฐกิจที่ส่งเสริมปัจจัยการผลิตในระบบผลิตข้าวอินทรีย์ จึงทำให้เป็นข้อจำกัดในการขยายตัว ดังนั้นจึงต้องมีความพยายามที่มากขึ้นเพื่อหลุดพ้นจากระบบการผลิตข้าวการค้าหรือเชิงพาณิชย์ มากกว่าการมุ่งเน้นในระดับฟาร์มดังเช่นการศึกษาที่ผ่านมา

Thesis Title Struggle of Organic Rice Production in Chiang Mai
from the Influences of Commercial Rice Production Regime

Author Ms. Tanyaporn Kerdnoi

Degree Doctor of Philosophy
(Sustainable Land Use and Natural Resource Management)

Advisory Committee

Assoc. Prof. Dr. Somporn	Sangawongse	Advisor
Lect. Dr. Tippawan	Prapamontol	Co- advisor
Lect. Dr. Choochad	Santasup	Co- advisor

ABSTRACT

Thailand has been experiencing agrochemical-based commercial rice production for several decades now. Only recently, organic rice production has emerged, though with little expansion. This research applies the multi-level perspective (MLP) concept in the transition development theory in order to explain obstacles of organic rice production as one of the transitions of major changes in Thai society. This academic attempt goes beyond previously offered explanations based primarily on the deficiency of factors such as farmers' economic statuses, health problems, lacking of knowledge, organic markets, appropriate farm practices, and suitable farm ecology. Rather, its struggles have been from the impacts of the already existing dominant regime of the mainstream rice production. According to the MLP, such a phenomenon can be clearly seen from the relationships and interactions between the socio-technical regime and the emerging experiments at the niche levels. More specifically, the existing regime, with a long establishment and increasing dominance, together with its adaptation with challenges from the landscape change, in order to maintain its dominant status, is willing to take extreme measures to prevent the new experiment from being established in line with the

landscape change from scaling up. This research has used mixed methods comprising documents and interviews while compiling secondary statistics to analyze the establishment and dominance of commercial or mainstream rice, as well as the emergence of organic rice as an experiment. Additional in-depth studies include field observations, which were used in the case study in Phrao District Chiang Mai Province, where organic rice production has been effective but with limitations. When analyzing information at various levels it was found that the agrochemical-based commercial rice regime has become a dominant socio-technical regime comprising interwoven relationships of government policy, commercialized agro-businesses, markets, industry, technology and Thai cultural dimensions. Furthermore, although government policy has been responding to the increasing landscape changes, it has simultaneously created barriers for organic rice production. The development of organic rice as a niche experiment was partly due to landscape changes and but also due to NGOs, farmers and academic leaders, often as a reaction to the negative impacts of agrochemical-based commercial rice. This in-depth study has found that if intensive promotion is applied, organic rice could become quite successful in terms of production and marketing. Until now, its expansion has been very minimal due to government regulations and policies, along with un-intentional business support beyond the niche market. Therefore, there have been limitations in up scaling such experiments. Thus stronger attempts are needed to overcome resistance from the dominant regime rather than focusing at the farm levels as have been the case until now.